

KULTURER I DIALOG

Kulturmöten och översättning i Östersjöregionen

1. ÄMNE, SYFTE, MÅLSÄTTNING

Härmed föreslås startandet av ett forskningsprogram vid Södertörns högskola för studier av begreppen kultur, kulturmöten och översättning med inriktning på Östersjöländerna. Projektet avses omfatta 4 1/2 år; detaljerad beskrivning och budget ges här för den första 1 1/2-årsperioden.

Programmet har två sidor: en vetter mot *kulturhistoria och kultursociologi*, en annan mot *kulturvetenskaplig översättningsforskning*. Gemensam är uppfattningen att all slags betydelseöverföring - översättning i vid mening - äger rum mellan språkligt och kulturellt asymmetriska strukturer, aldrig i något tillstånd av harmoni. Med en sådan utgångspunkt leder studiet av översättning och kulturförbindelser till en problematisering av begrepp som "främmande/eget", "förståelse" och "översättbarhet".

Kulturförändringar ur översättningsperspektiv har på senare tid kommit att framstå som ett centralt vetenskapligt problem, inte bara för filologer utan också inom historievetenskaperna, inom etnologi, antropologi, psykologi osv.¹ Trots att Sverige alltid i hög grad varit en översättande nation har dock intresset hos oss för en teoretisk diskussion om översättning som kulturfaktor länge varit svalt. Förklaringen kan måhända sökas dels i en kvardröjande föreställning om "svenskheten" som något i grunden naturligt och oproblematiskt, dels i att översättningsperspektivet inte rymms i de traditionella universitetens ämnesindelning.

---

¹Se vidare Lars Klebergs PM 960424 till Östersjöstiftelsens möte "Våra mest angelägna kunskapsbehov".

Grundtanken med det föreslagna forskningsprogrammet är att - inom en gemensam begreppsram av *kultur och kulturkontakter som språkbaserade fenomen, vilka kan förstås i termer av översättning* - samla en del av den kompetens och det kunnande om Östersjöländernas kulturer som idag finns i Sverige. Målet på sikt är att skapa ett forum för teoretiskt och praktiskt arbete inom forskningsfältet, knyta förbindelser med den internationella forskningen samt att stimulera framväxten av en ny generation specialister - forskare, kulturförmedlare och översättare.

Forskningsprogrammet bör kunna få effekter som direkt kan relateras till Sveriges roll i Östersjöregionen genom att bl a

- bryta upp bilden av "Öst" som en odifferentierad, statisk helhet och fokusera både på skillnaderna mellan de olika kulturerna och på deras inbördes samspel
- bli ett forum för utbyte mellan framstående forskare om kulturförbindelser och översättning i regionen och anknyta dem till en internationell forskningsmiljö genom konferenser, elektroniskt nätverk osv.
- anordna speciella seminarier och kurser för svenska experter som behöver kunskaper om "den kulturella koden" för sitt arbete utomlands inom affärer, förvaltning, biståndsverksamhet m m.

2. PROGRAMMETS INNEHÅLL

2.1. Översättningsforskning

a) Studier

Översättning som metafor. En undersökning av moderna översättningsteoriens betydelse för studiet av interkulturell dialog. Kan begreppen inom "postcolonial studies" appliceras på Östersjöregionens kulturhistoria? (Joanna Bankier)

Polsk poesi i svensk litteratur. En studie i samarbete med Svenska institutionen vid Jagiellonska universitetet i Kraków med dubbelt syfte: 1. att analysera den översatta polska poesins starka ställning som texter i den svenska litteraturen sedan 1960-talet och 2. utveckla metoder för en litterär översättningskritik. (Anders Bodegård, Lars Kleberg)

Soviet Film (Theory) Goes West. En analys av hur sovjetisk filmteori, dess grundtexter och begrepp - men även själva den sovjetiska filmen - översatts, adapterats, tolkats och fått genomslag i USA sedan 1930-talet. (Håkan Lövgren)

The Soviet School of Translation. Under sovjettiden var översättning från världsspråken och mellan de olika republikernas språk en viktigt kulturpolitisk uppgift. Detta tvetydiga projekt för kulturell "erövring" och adaptation, som ibland bedrevs på hög konstnärlig nivå, analyseras kulturhistoriskt. (Olga Sedakova)

b) Högre översättarseminarier

Konstnärligt utvecklingsarbete för yngre översättare med dokumenterad kunskap och förmåga. Deltagarna i dessa "master class"-seminarier skall under 1-2 terminer arbeta omväxlande individuellt med egna texter och i grupp med övningar i textanalys, föreläsningar osv. Handedare blir några av landets mest kvalificerade skönlitterära översättare:

polska - Anders Bodegård
ryska - Lars Erik Blomqvist
svenska till lettiska - Juris Kronbergs
tyska - Ulrika Wallenström

2.2. Kulturstudier - kultursociologi och kulturhistoria

Ideologies through Language. En studie med utgångspunkt från att språket konstruerar verkligheten, inte bara avspeglar den. Fraseologin (idiomatiken) betraktas som ideologins minne i ordförrådet och analyseras som generator av både kulturell identitet och tvärkulturell "dövhet". Material från ryska, engelska, svenska. (Irina Sandomirskaja)

Den goda viljan. En kultursociologisk analys av de svenska biståndsprojekten i Ryssland och Baltikum betraktade som mötesplatser och friktionspunkter för skilda system för kulturell och social reproduktion. Särskild tonvikt läggs på översättningen, omtolkningen och mytologiseringen av nyckelbegrepp i biståndet som demokrati, pluralism, marknad, jämställdhet. (Johan Öberg)

Talking to the Wall: The East-West Divide in Human and Social Sciences. En undersökning av ideologiska och epistemologiska hinder för utbytet mellan intellektuella traditioner i öst och väst. Begreppen modernitet/postmodernitet - diagnosinstrument i väst och vision och projekt i Östeuropa. Exempel ur polsk litterär och filosofisk efterkrigsdebatt. (Krzysztof Stala, Nina Witoszek)

Resan till Ryssland. En studie av den svenske forskaren J. G. Sparwenfelds historiskt och kulturhistoriskt unika ryska resedagbok (1684-87). Forskaren, journalisten, turisten som resenär. Reseskildringsgenren som skapare av bilden av det främmande och uppkomsten av svenska Rysslandsbilder. (Ulla Birgegård, Irina Sandomirskaja)

Den sovjetiska solnedgången. I kontrast mot apokalypsen - den förrevolutionära epokens stora motiv - var den idylliska aftonen och solnedgången emblemet för konfliktlöshetens utopi under stalintiden. Den eviga solnedgångens retorik i bildkonst, litteratur, massmedia analyseras med kulturesemiotiska metoder. (Lars Erik Blomqvist)

2.3. Konferenser

Konferenserna är av mycket stor vikt för programmets mål att skapa en ny forskningsmiljö och bli en knutpunkt mellan forskare inom kultur och översättning i Östersjöregionen. Som regel kommer konferenserna att resultera i publikationer på engelska (kostnader härför ej medräknade).

HT 1997 "Polsk litteratur i Sverige, svensk i Polen". I samarbete med Polska Institutet, Stockholm.

HT 1997 "Översättning som metafor". Om översättningsperspektivets betydelse för humaniora och samhällsvetenskap.

VT 1998 "Talking to the Wall". En internationell konferens i samarrangemang med Europauniversitetet i Florens och Slaviska institutionen i Lund.

VT 1998 "Kulturvetenskaplig översättningsforskning och översättningskritik". En nationell konferens med stöd av Riksbankens Jubileumsfond.

HT 1998 "North and East: Sweden and Russia". Om 1700-talets kulturgeografi. I samarbete med Centret för svensk historia vid Ryska humanistiska universitetet, Moskva och med stöd från Svenska Institutet.

HT 1998 "Den goda viljan". En internationell konferens för analys av biståndsverksamheten i Baltikum och Ryssland ur kultursociologisk synvinkel. Möjlighet till samarbete med Södertörns sommaruniversitet undersöks.

VT 1999 "Polsk poesi i svensk litteratur". En konferens i samarbete med Svenska institutionen vid Jagiellonska universitetet, Kraków.

VT 1999 "Language in Exile". Om språk i emigration, på flykt, under jord och i det undermedvetna. I samarbete med lärarhögskolan i Tallinn och Centre for British and Comparative Cultural Studies, Warwick University.

HT 1999 "After the Wall". En konferens om konstens och kulturens roll i händelserna i Östeuropa 1989. I samarbete med Moderna Museet, Stockholm.

HT 1999 "Resan till Ryssland". Om reseskildringen som skapare av Rysslandsbilder.

VT 2000 "Det mångkulturella Baltikum". I samarbete med Institutet för baltiska studier, lärarhögskolan i Tallinn, universitetet i Riga.

VT 2000 "Den slaviske och den nordiske *Hamlet*". I samarbete med Litteraturvetenskapliga institutionerna vid Åbo Akademi och vid Jagiellonska universitetet, Kraków.

3. ARBETSFORMER OCH PERSONAL

Programmet syftar till att inmuta ett nytt forskningsfält och forma en forskningsmiljö vid Södertörns högskola. Det är mer processinriktat än ett traditionellt forskningsprojekt som levererar sina slutrapporter och därefter upplöses. Det är därför viktigt att programmet - lämpligen efter varje period om 1 1/2 år - utvärderas av fristående expertis. Programmet kommer givetvis att fortlöpande i tryck och på nationella och internationella konferenser redovisa sina resultat för bedömning.

Arbetet kommer att bedrivas på olika nivåer:

- forskarseminarier (fortlöpande)
- högre översättarseminarier ("master class"-seminarier med handledning)
- författande av monografier
- egna internationella konferenser
- forskarhandledning

Alla forskare har, förutom dokumenterad teoretisk kompetens inom respektive kultur/språkområde, antingen kvalificerad produktion av översättningar eller erfarenhet från annat slags kulturöverföring (utlandslektorat, attachétjänst, arbete med modersmålet som främmande språk el dyl). Gästforskarna engageras på ett- eller ettochetthaltårsbasis. Av de utländska gästforskarna krävs, för att de skall kunna delta i gemensamma seminarier och undervisning, mycket goda kunskaper i engelska.

Då det varit angeläget att till programmet knyta vissa synnerligen kvalificerade forskare, med vilka projektledning redan tidigare samarbetat, har i några fall anställning på 25% föreslagits. För de aktuella personerna kommer detta i praktiken att innebära koncentrerade arbetsinsatser inom forskning och undervisning under vissa perioder samt regelbundet deltagande i forskningsprogrammets konferenser.

På initialstadiet innehåller programmet enbart forskare och specialister på lektorsnivå. Rekrytering av doktorander pågår och bör resultera i minst 1 doktorand 1998/99 och ytterligare 1 följande år.

Projektledare - 100% fr o m 980101

Lars Kleberg, FD 1977, docent i slaviska språk vid Stockholms universitet sedan 1978, t f professor i ryska vid universitetet i München 1986-87, chef för Riksradios kulturredaktion 1987-88, kulturråd vid Sveriges ambassad i Moskva 1990-1994, forskare i Östeuropas kultur och samhällsliv vid HSFR 1988-1990 och 1994-1997, författare, översättare.

Bitr projektledare, forskare - 100 % fr o m 970701

Joanna Bankier, PhD i comparative literature vid University of California, Berkeley 1985, lektor i litterär översättning vid University of California, Santa Cruz 1985-87, gästforskare och assistant director för NEH Translation Institute där 1987-1990 och d:o vid SUNY, Binghamton 1992-93, översättare.

Forskare läsåret 1997/98

100 % fr o m 970701

Håkan Lövgren, MSc vid Boston University School of Public Communication 1974, studier vid Statliga Filmhögskolan, Moskva 1979-80, FD i slaviska språk (rysk litteratur) vid Stockholms universitet 1997, filmskribent, översättare.

50 % fr o m 970701

Lars Erik Blomqvist, fil. lic. i slaviska språk (rysk litteratur) vid Stockholms universitet 1967, adjunkt vid Institutionen för Östeuropastudier vid Uppsala universitet 1975-1996 (universitetets pedagogiska pris 1990), författare, översättare (De Nios pris 1982, Letterstedtska priset 1986).

25 % fr o m 970701

Anders Bodegård, fil. mag. (ryska, polska, franska) vid Stockholms universitet 1970, adjunkt i svenska för invandrare vid AMU-center Stockholm 1976-1988, svensk lektor vid Jagiellonska universitetet i Kraków 1981-83, översättare (De Nios pris 1994, Sv Akademiens pris 1995, Elsa Thulins pris 1996).

Gästforskare - 100 % 970701-980630:

Ulla Birgegård, FD i slaviska språk (ryska) vid Uppsala universitet 1972, docent därstädes sedan 1986 (universitetets pedagogiska pris 1994), biträdande professor sedan 1996.

Irina Sandomirskaja, kand. nauk vid Sovjetiska Vetenskapsakademins institut för lingvistik 1991, gästforskare vid Slaviska institutionen vid Lunds universitet 1994, gästforskare vid SCASSS, Uppsala universitet 1996-97.

Gästforskare - 25 % 970701-981231:

Krzysztof Stala, FD i slaviska språk (polsk litteratur) vid Stockholms universitet 1993, adjunkt i polska vid Köpenhamns universitets Östeuropainstitut sedan 1995.

Nina Witoszek, FD i engelsk litteratur vid Stockholms universitet 1988, lektor vid University College Galway (Irland) 1989-91, forskare vid SUM, Oslo Universitet 1991-95, docent i historia vid Schuman Centre, Europauniversitetet i Florens från 1997.

Läsåret 1998/99

Forskare - som ovan. Därutöver tillkommer

50 % fr o m 980701

Juris Kronbergs, studier i litteraturhistoria med poetik, nordiska språk, baltiska språk vid Stockholms universitet 1966-1976, kulturråd vid Lettlands ambassad i Stockholm sedan 1992, författare och översättare (Sv Akademiens pris 1984).

Doktorand - 100 % fr o m 980701

NN

Gästforskare

100 % 980701-990630:

Olga Sedakova, kand. nauk i slavisk filologi vid Moskvas statliga universitet 1984, lektor vid Institutet för världskulturens historia och teori där sedan 1990, författare, översättare.

50 % 980701-990630:

Ulrika Wallenström, fil. kand. (konsthistoria, estetik, litteraturvetenskap med poetik) vid Uppsala universitet 1969, folkhögskolelärarexamen vid Linköpings universitet 1980, översättare (De Nios pris 1982, Svenska Akademiens pris 1986, Elsa Thulins pris 1995).

Nätverkspartners

Ett internationellt nätverk av programmet närstående forskare har upprättats och omfattar deltagare från Lunds universitet, Åbo Akademi (Finland), lärarhögskolan i Tallinn (Estland), universiteten i Moskva (Ryssland), Riga (Lettland), Kraków och Poznan (Polen) samt - utanför Östersjöregionen - universiteten i Köpenhamn (Danmark), Warwick (England) och Europauniversitetet i Florens (Italien).

Forskare som ingår i nätverket och som ev. kommer att vistas vid SÖTH (förutom ovan nämnda):

Susan Bassnett, professor, University of Warwick
Inguna Bekere, lektor, universitetet i Riga
Irina Belobrovtseva, lektor, lärarhögskolan i Tallinn
Fiona Björling, docent, Lunds universitet
Barbara Lönnqvist, professor, Åbo Akademi
Leonard Neuger, docent, Stockholms universitet
Magdalena Wasilewska-Chmura, doktorand, universitetet i Kraków
Clas Zilliacus, professor, Åbo Akademi
Johan Öberg, kulturråd, Sveriges ambassad, Moskva

Tillsammans med forskargruppen "Svanarna" vid SÖTH planeras HT 1997 en seminarieserie om översättningsteori och jämförande kulturforskning. Placering i angränsande lokaler på högskolan skulle vara välkommen ur båda projektens synpunkt.

Med Slaviska institutionen, Stockholms universitet, planeras kontinuerligt utbyte av informationer och samarrangemang av seminarier och gästföreläsningar.

Detsamma gäller Dialogseminariet (drivs med stöd av Kungl. Dramatiska Teatern, Arbetslivsinstitutet och Kungl. Tekniska Högskolan) där projektledaren deltagit sedan starten 1986.

Med forskningsprojektet "Modernitet i förvandling" under ledning av docent Fiona Björling, Slaviska institutionen vid Lunds universitet, planeras kontinuerligt utbyte av informationer, samordning av gästföreläsningar och en gemensam konferens.

I samarbete med Östersjöns Författar- och Översättarcentrum i Visby planeras återkommande gästföreläsningar vid Södertörn av Centrets stipendiater.

**För vidare information kontakta Lars Kleberg, projektledare
Södertörns högskola, Box 4101, 141 04 Huddinge
tel:+46 8 585 88 224; fax +46 8 585 88 840; e-post: Lars.Kleberg@sh.se**